

Krakovská *Bursa Hungarorum* v stredoveku*

Romana Štangová

Univerzita ako inštitúcia vyššieho vzdelávania má svoje počiatky a pôvod v stredoveku, viaceré západoeurópskych a stredoeurópskych univerzít funguje v podstate kontinuálne od svojho vzniku v neskorom stredoveku až dodnes. Avšak na rozdiel od dnešného stavu, kedy univerzitu chápeme v prvom rade ako inštitúciu, v stredoveku išlo skôr o špecifickú komunitu ľudí združenú s cieľom vzdelávania sa, ktorá bola od zvyšného (mestského) obyvateľstva odlišená špeciálnymi privilégiami získanými od pápeža či panovníka. Prirodzene táto komunita nebola jednoliata, ale mala bohatú vnútornú štruktúru. Okrem základného delenia na študentov a učiteľov, v rámci univerzít existovali mnohé menšie či väčšie sociálne skupiny a práve skúmanie týchto skupín nám môže pomôcť lepšie pochopiť stredovekú univerzitu ako živý organizmus personálnych vzťahov a javov, skôr než ako akúsi rigidnú inštitúciu určenú na odovzdávanie titulov a diplomov. Študenti sa na univerzitách delili jednak podľa fakúlt, podľa študentských domov, podľa univerzitných národov, podľa dosiahnutých titulov, podľa toho, k akému magistrovi patrili, či boli zástancami realizmu alebo nominalizmu, či boli pôvodne laikmi alebo klerikmi, ak áno – či boli bežnými kňazmi alebo tiež príslušníkmi nejakého cirkevného rádu, atď. – a takto by sa ešte dalo pokračovať. Jednou z takýchto univerzitných sociálnych skupín bola tiež *burza*.

Ak by sme sa na burzy pozreli zbežne dnešným pohľadom, zrejme by sme skonštatovali, že to boli akési stredoveké študentské internáty. Podobne ako v prípade univerzity, aj slovíčko burza však označuje v prvom rade spoločenstvo, teda komunitu študentov a až sekundárne budovu, v ktorej títo študenti bývali. Pre celistvosť takejto komunity bol potrebný určitý počet študentov, z príkladu Viedenskej univerzity vieme, že na vytvorenie burzy boli potrebné minimálne 4 osoby.¹ Ďalšou podmienkou etablovania stredovekej burzy a jej integrácie do univerzitnej korporácie bola prítomnosť magistra, ktorý by prevzal zodpovednosť za vedenie komunity. Tohto magistra si museli *burziáni* zaplatiť² a preto sa s malými burzami stretávame výnimočne. Iba bohatí študenti si mohli dovoliť vytvárať burzy, ktoré by mali menej ako 20 členov.

* Tento príspevok vznikol s podporou Grantov pre mladých vedeckých pracovníkov a doktorandov UK – 249/2015 Akademická peregrinácia študentov z územia Slovenska v stredoveku: Krakov a Viedeň.

¹ KINK, Rudolf (ed.). *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien: Statutenbuch der Universität*. Wien : Carl Gerold & Sohn, 1854, s. 187.

² SCHWINGES, Rainer Christoph. Sozialgeschichtliche Aspekte spätmittelalterlicher Studentenburgen in Deutschland. In *Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters*. Stuttgart : Jan Thorbecke Verlag, 1986, s. 537.

S touto skutočnosťou súvisí aj samotné latinské slovíčko *bursa*. Vo svojom prvotnom význame označuje kožený mešec na peniaze,³ v univerzitnom prostredí však pomenovávalo pravidelný týždenný poplatok burziána, za ktorý mu komunita poskytla ubytovanie, stravu a z ktorého sa platil vedúci magister.⁴ V ďalšom význame potom tento termín označoval aj samotnú komunitu študentov odvádzajúcich takéto týždenné poplatky a napokon tiež mohol označovať aj budovu, kde táto komunita bývala.

Používanie označenia *bursa* pre študentské komunity a domy je príznačné najmä pre stredoeurópsku oblasť – univerzity v Prahe, v Krakove, vo Viedni a v Svätej rímskej ríši. Na univerzite v Paríži sa stretáme častejšie s termínom kolégium, pričom parížske kolégiá na rozdiel od tých stredoeurópskych prijímali za svojich členov aj študentov bez titulu – *scholares simplices*.⁵ Na anglických univerzitách v Oxforde a v Cambridgi sa zase namiesto *bursy* zaužíval pojem *hall* alebo *hostel*.⁶ Špeciálnym prípadom sú juhoeurópske univerzity, kde sa v stredoveku kolegiálny a burzový systém nerozvinul. Študenti tu boli omnoho viac spätí s mestom a mešťanmi a aj keď tu niekoľko kolégií založených bolo (najmä pre cudzincov), nikdy sa nestali takou významnou a integrálnou súčasťou univerzity, ako tomu bolo na univerzitách v zaalpskom priestore.⁷

Na rozdiel od juhoeurópskych univerzít, významnú úlohu zohrával systém kolégií a búr na univerzite v Krakove a to už od jej opätovného otvorenia, ku ktorému došlo na prelome 14. a 15. storočia. Po vzniku Poľsko-litovskej únie totiž narástla v krajine potreba teologicky vzdelaných osôb, ktoré by boli schopné podniknúť misie medzi pohanských Litovcov. Preto pápež Bonifác IX. v roku 1397 povolil v Krakove založenie aj štvrtej, dovtedy nejestvujúcej teologickej fakulty, ktorá sa tak pridala k trom fakultám slobodných umení, práva a medicíny.⁸ Kvôli viacerým komplikáciám k definitívnemu oživeniu výučby na univerzite došlo až v roku 1400. Veľké zásluhy sa pripisujú najmä kráľovnej Hedvige, ktorá vo svojom závete značnú časť svojho majetku odkázala univerzite. Oficiálny dekrét reformujúci univerzitu vydal kráľ Vladislav II. v júli 1400. Na základe tohto dokumentu sa

³ Heslo *bursa*. Dostupné na internete: <<http://www.latin-dictionary.org/bursa>> [26.4.2015]

⁴ RIDDER-SIMOENS, Hilde – RÜEGG, Walter (eds.). *A history of the University in Europe : Volume 1, Universities in the Middle Ages*. Cambridge : University Press, 1996, s. 214.

⁵ RAIT, Robert S. *Life in the medieval university*. Cambridge : Cambridge University Press, 1918, s. 24.

⁶ RIDDER-SIMOENS – RÜEGG, ref. 4, s. 218.

⁷ *Tamže*, s. 60.

⁸ Univerzita založená v r. 1364 v Krakove Kazimírom III. Získala od pápeža povolenie len pre fakulty práva, medicíny a filozofie. WYROZUMSKI, Jerzy. *Z najstarszych dziejów Uniwersytetu Krakowskiego – szkice*. Kraków : Universitas, 1996, s. 29.

tunajšia univerzita zreorganizovala podľa parížskeho vzoru, k čomu samozrejme patrí aj systém kolégií a búr. ⁹

Z krakovských búr ako prvá už v roku 1409 vznikla *Bursa pauperum* – teda burza špeciálne určená pre chudobných študentov. ¹⁰ Založená bola teológom Jánom Isnerom, ktorý ustanovil, že má združovať predovšetkým nemajetných študentov z oblasti Litvy a Ruténie. V prednej časti tohto študentského domu mohli byť ubytovaní aj bohatí študenti, tí však za to museli platiť zvýšené poplatky, z ktorých sa potom financovali základné potreby pre ich chudobnejších spolubývajúcich. Niekedy túto druhú časť domu pramene označujú ako *Bursa divitum*. ¹¹

Ďalšou významnou fundáciou pre univerzitu, v rámci ktorej boli združení aj mnohí uhorskí študenti, bola burza založená krakovským biskupom Zbigniewom Oleśnickim. Keďže biskup nedodrжал svoj sľub vykonať počas života púť do Jeruzalema, rozhodol sa aspoň pomôcť krakovským študentom založením novej burzy, ktorá niesla meno po tomto meste. ¹² Oleśnicki daroval univerzite pomerne veľkú budovu s vyše päťdesiatimi izbami pre študentov, okrem toho tiež prispel sumou 1000 mariek a vlastným striebrom na renováciu tejto budovy a študentom tiež daroval vlastnú knižnicu. ¹³

Poslednou väčšou burzou, ktorá fungovala v rámci Krakovskej univerzity, bola Burza uhorských študentov. Jej počiatky sú vcelku komplikované a nejasné. Dom, v ktorom totiž neskôr burza fungovala bol pôvodne určený na iné účely a nevieme, kedy presne sa uhorskí študenti usídlili v tomto dome a prečo sa tak stalo. Konkrétne ide o budovu na dnešnej Brackej ulici č. 3/5, ktorú univerzita získala v roku 1464 od šľachticov Spytka a Jana z Melsztyna za výhodnú sumu 900 uhorských florénov (hodnota domu sa odhadovala na 1500 florénov). ¹⁴ Univerzitní členovia za to mali aspoň raz ročne za bratov z Melsztyna odslúžiť omšu a spoločne sa za nich modliť. Neprítomného Jána z Melsztyna pri podpise zmluvy zastupoval známy poľský kronikár Ján Długosz, ktorý istý čas študoval v Krakove a aj

⁹ MORAWSKI, Casimir. *Histoire de l'Université de Cracovie: Moyen Age et Renaissance vol. I*. Paris : Aphonse Picard et fils, 1900, 328 s.

¹⁰ WYROZUMSKI, ref. 8, s. 65. Nie je to nič výnimočné, stredoveké burzy mohli mať rôzne zameranie, mohli byť špeciálne určené pre chudobných či bohatých študentov (príklad Krakova), nominalistov či realistov (ako napr. v Heidelbergu či Bazileji), či podľa univerzitého národa alebo regiónu, z ktorého študenti pochádzali. Napokon, aj predmetom výskumu predkladanej štúdie je takáto špecializovaná burza – Burza uhorských študentov.

¹¹ WISŁOCKI, Wladislaus (ed.). *Acta rectoralia almae Universitatis studii Cracoviensis ab anno 1469 I*. Cracovie : Typis Universitatis Jagellonicae, 1897, č. 12, 89, 127, 143, s. 3, 25, 29, 31.

¹² WYROZUMSKI, ref. 8, s. 65.

¹³ WŁODAREK, Andrzej. *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs Uniwersytetu Krakowskiego*. Krakow : Universitas, 2000, s. 341-358.

¹⁴ WŁODAREK, ref. 13, s. 342.

po skončení štúdia mal k univerzite veľmi blízky vzťah. V prameňoch dokonca býva označovaný za iniciátora tejto transakcie.¹⁵

Dňa 30. apríla 1464 univerzita rozhodla, že v novonadobudnutom dome sa budú konať prednášky a dišputy, pričom dom tu bol označený ako *Collegium Novum*.¹⁶ V roku 1474 ešte budova v prameni vystupuje ako *Collegium dominorum de Melsztyn*,¹⁷ ale zrejme už v tom istom roku sa tu usídlili uhorskí študenti, pretože v *Acta rectoralia* nachádzame meno prvého predstaveného burzy Uhrov, *mgr. Joannes, senior bursae Vngarorum*.¹⁸ O dva roky na to sa dozvedáme, že táto burza sídlila „*in domo dominorum Myelstynky in platea fratrum sita*“, teda v univerzitnom dome na Brackej ulici.¹⁹ Už v roku 1483 si však dom Melsztynských prenajal na tri roky mgr. Ján z Głogówa ako burzu určenú nemeckým študentom.²⁰ Uhorskí študenti tu ale zrejme aspoň čiastočne zostali, keďže dom je v prameňoch aj naďalej označovaný ako *bursa Hungarorum*.²¹ V roku 1487 sa dozvedáme, že nemeckí študenti v skutočnosti bývali v burze na ulici sv. Anny,²² zatiaľ čo Ján z Głogówa predĺžil nájom domu Melsztynských o rok. V tejto zmluve je už vyslovene napísané, že v budove žijú uhorskí študenti a dom má byť naďalej určený Uhrom alebo aj iným študentom, ktorý chce navštevovať univerzitu.²³ Po uplynutí platnosti zmluvy si dom na tri roky prenajal sliezsky humanista mgr. Ján Sommerfeld²⁴ a počas tohto obdobia sa burza Uhrov v prameňoch nevyskytuje. Nevieme preto, či tu aj naďalej bývali uhorskí študenti, alebo sa budova využívala na iné účely.

Od roku 1491 však dom opäť nepochybne obývali uhorskí študenti, prenajal si ho totiž na lehotu dvoch rokov mgr. Michal z Varadína. V zmluve sa vyslovene píše, že Michal z Varadína dom na Brackej ulici prenajíma „*pro nacione Ungarorum*“. Pokiaľ by v burze bývalo menej ako 40 študentov, ročné nájomné bolo stanovené na 14 mariek (približne 22 uhorských florénov),²⁵ pokiaľ by ich tu ale bývalo viac ako 40, nájomné sa malo zvýšiť o jednu marku.

¹⁵ WŁODAREK, ref. 13, s. 343.

¹⁶ BARYCZ, Henryk (ed.). *Conclusiones Universitatis Cracoviensis AB Anno 1441 Ad Annum 1589*. Kraków : Polska akademia umiejtnosci, 1953, s. 27-28.

¹⁷ BARYCZ, ref. 16, s. 35.

¹⁸ WISŁOCKI, ref. 11, č. 313, s. 69.

¹⁹ WŁODAREK, ref. 13, s. 412-413.

²⁰ BARYCZ, ref. 16, č. 82, s. 50.

²¹ WISŁOCKI, ref. 11, č. 933, s. 204; č. 1072, s. 232-233.

²² BARYCZ, ref. 16, č. 90 s. 56. Burza nemeckých študentov sa označovala ako *Bursa nova*.

²³ *Tamže*, č. 88, s. 55.

²⁴ *Tamže*, č. 92, s. 58.

²⁵ WÓJTOWYCZ, Gregorz. Pochodzenie i historia polskiego pieniądza cześć 1. In *Bank i kredyt*, roč. 37, 2006, č. 11/12, s. 6.

Michal z Varadína však mal už prvý rok problém s platením nájmu a požiadal rektora univerzity o odstúpenie od zmluvy.²⁶ Rektor súhlasil a dom opäť získal na tri roky magister Ján Sommerfeld, ktorému rektor povolil podľa vlastného uváženia ubytovať v dome študentov hocijakého univerzitného národa, v čom mu nemal nikto brániť.²⁷ V nasledujúcom roku v dome vskutku nachádzame aj študentov z miest mimo Uhorska, hoci dom si zachoval svoje pomenovanie burza Uhrov.²⁸

Michalovi z Varadína a jeho spoločníkom však zrejme takéto rozhodnutie rektora nebolo po vôli a boli proti tomu, aby v dome bývali aj iní študenti. Viedlo to napokon až ku konfliktu medzi uhorskými a nemeckými študentmi, za ktorého hlavného vinníka a podnecovateľa bol rektorom usvedčený práve Michal z Varadína. Ten musel pod hrozbou vylúčenia z univerzity zaplatiť do 15 dní pokutu 20 uhorských florénov a musel prisahať, že sa zdrží od ďalšieho vyvolávania roztržiek medzi univerzitnými národmi. Za nemecký univerzitný národ pred rektora predstúpili magister Vavrinec z Olešnice a Vitus z Brna, ktorí síce na rozdiel od Michala z Varadína neboli pokutovaní, ale takisto museli prisahať, že nebudú podnecovať žiadne ďalšie rozbroje a nebudú do burzy nemeckých študentov púšťať cudzie osoby, ktoré tam nie sú ubytované. Ak by tak spravili, hrozila im pokuta 20 florénov a vylúčenie z univerzity.²⁹

Michal z Varadína sa tak ocitol v zložitej finančnej situácii – okrem pokuty 20 florénov za podnecovanie rozbrojov mu ešte zostávalo zaplatiť aj 4 marky z ročného nájomného za univerzitný dom Melsztynských. Rektor však prihliadol na komplikovanosť jeho situácie a dovolil mu zvyšný dlh splatiť postupne v troch splátkach – prvú mal zaplatiť do sv. Michala roku 1493, druhú do Vianoc a poslednú do polovice pôstu roku 1494.³⁰

Uhorskí študenti takto opäť raz prišli o sídlo svojej burzy. Nešlo však o dlhodobý stav. Nevedno či Ján Sommerfeld o dom stratil záujem, no od septembra 1493 si univerzitnú budovu na ulici Brackej opäť prenajali Uhri. V mene celej komunity tu vystupujú bakalári slobodných umení Tomáš z Opatoviec/Apati,³¹ Vincent z Ižipoviec a Bartolomej z Meysy.³² Nájomné bolo stanovené na 18 mariek za prvý rok, pričom za študentov sa osobne zaručil

²⁶ WISŁOCKI, ref. 11, č. 1536, s. 338-339.

²⁷ *Tamže*.

²⁸ Menovite tu bývali študenti Ján z Gdanska, Ján z Vroclavu, Klemens z Olomouca, ale aj Michal z Budína. *Tamže*, č. 1550, s. 341.

²⁹ WISŁOCKI, ref. 11, č. 1560, s. 344. Michal z Varadína vlastnoručne zapísal do rektorskej knihy toto vyhlásenie: „*Ego mgr. Michael de Varadino fide bona promitto, pacifice vivere et quiete, nec dare occasionem alicui sedicioni, sub pena proscricionis, iuxta facultatem meam do probabilitatem, et alios ad hoc non inducam. Hoc manu propria subscripsi.*“ *Tamže*, č. 1567, s. 346.

³⁰ *Tamže*, č. 1572, s. 357.

³¹ Obcí s týmto názvom bolo v stredovekom Uhorsku viacero.

³² Dnes už ťažko identifikovateľná obec v Uhorsku, mohol by to byť Mojš v Žilinskom okrese alebo Majs v Baranskej župe.

magister Ján z Głogówa z *Collegia Maius*. Ak by si študenti chceli prenajímať dom aj po ďalšie roky, mali platiť nájomné vo výške 20 mariek bez ohľadu na to, koľko študentov bude v dome ubytovaných.³³ Toto ustanovenie o počte študentov bolo veľmi dôležité. Univerzita tak mohla od bakalárov vyžadovať peniaze aj v prípade, ak by v meste vypukla epidémia a študenti by burzu opustili, čo v stredovekom meste nebolo až také nepravdepodobné.³⁴

Od roku 1493 si už uhorskí študenti udržali univerzitný dom na ulici Brackej vyše pol storočia, do roku 1558. Z tohto obdobia máme zachovaný aj veľmi cenný prameň – register študentov, ktorí boli v tomto období prijatí do burzy. Pokiaľ sa pozrieme bližšie na regionálny pôvod študentov obývajúcich uhorskú burzu, môžeme skonštatovať, že väčšina pochádzala z územia dolného Uhorska a Sedmohradska, pričom sa v zápisoch novoprijatých študentov neustále opakujú tie isté lokality ako napr. Satu Mare, Turda, Temešvár, Veľký Varadín, Segedín, Pešť, Budín, Siksov, Debrecín, Kisvárd, Pasztó, Gyöngyös. Územie dnešného Slovenska je zastúpené pomenej, pričom väčšinou ide o obyvateľov miest a mestečiek. Bývali tu študenti z Košíc (10), Levoče (4), Prešova (2), Sečoviec (3), Dobrej Nivy (2), Lučenca (2), Trebišova (2) a Veľkých Kapušian (2). Tornaľa, Vráble, Nitra, Kežmarok, Michalovce, Rimavská Sobota a Sobrance sú zastúpené po jednom študentovi. Z lokalít dedinského typu v zápisoch nachádzame Pozdišovce, Nový Ruskov, Solivar (2), Veľké Ozorovce, Malé a Veľké Trakany, Bodorovú, Cerovú (2), Rimavskú Seč, Abovce a Sečovskú Polianku (3).³⁵

Čo sa týka sociálneho pôvodu burziánov, pomôže nám porovnanie zoznamu ubytovaných študentov s generálnou matrikou Krakovskej univerzity. Pri imatrikulácií bol každý študent povinný zložiť imatrikulačný poplatok vo výške 8 grošov. Len málokto študent si však reálne tento poplatok mohol dovoliť zaplatiť naraz, väčšina ho postupne splácala počas celého štúdia až do získania bakalárskeho titulu. Pokiaľ sa pozrieme na imatrikulačné poplatky študentov *Bursy Hungarorum* z vyššie uvedených miest, zistíme, že väčšinou boli schopní pri imatrikulácií zložiť väčšiu časť poplatku. Podobne pri študentoch z vyššie uvedených dedín máme viackrát naznačené, že išlo o potomkov šľachticov. Uhri teda zrejme neboli do burzy prijímaní na základe zlej sociálnej situácie, ako tomu bolo v prípade *Bursy pauperum*, vo väčšine prípadov išlo o dobre zabezpečené osoby.

³³ WISŁOCKI, ref. 11, č. 1587, s. 350.

³⁴ V Krakove boli takéto epidémie moru v rokoch 1438 (CAPROȘ, Iulia. Košickí študenti na Univerzite v Krakove v 15. a na začiatku 16. storočia. In *Historický časopis*, roč. 55, 2007, č. 2, s. 253.) 1482/3. (WISŁOCKI, ref. 11, č. 947, s. 209) a 1508/1509 (SCHRAUF, Károly (ed.). *Regestrum Bursae Hungarorum Cracoviensis*. Wien : v. n., 1893, s. 13.).

³⁵ SCHRAUF, ref. 34, s. 1-46.

Ďalšia vec, ktorú si v registri treba všimnúť, sú skupinky študentov pochádzajúcich z tej istej alebo geograficky blízkej lokality. Môže nám to čosi napovedať o prijímacom procese do burzy, ktorý pravdepodobne prebiehal na základe odporúčenia od staršieho študenta, krajana. Do burzy z toho dôvodu neboli prijímaní študenti z celého územia Uhorska, ale len z určitých lokalít, ktoré sa v registri neustále opakujú. Najviac burziánov pochádzalo zo Segedínu (31), z Pešti (25) a z Budína (17).³⁶

Väčšina uhorských študentov, ktorí na konci 15. a na začiatku 16. storočia študovali na univerzite v Krakove, tak v skutočnosti neboli súčasťou *Bursy Hungarorum*.³⁷ Zaujímavý je fakt, že v registri nenachádzame ani jedného študenta z oblasti stredoslovenských banských miest, hoci títo univerzitu v Krakove v danom období navštevovali v hojných počtoch. Podobne tu chýbajú študenti z Bardejova a Kežmarku (okrem jedného prípadu). Buď mohli využiť možnosť ubytovať sa v iných podobných zariadeniach, ktoré prijímali študentov bez ohľadu na sociálny či regionálny pôvod (napr. spomínané *Bursa Jerusalem*,³⁸ *Bursa pauperum*³⁹), prípadne mnohí študenti z miest, ktoré mali čulé obchodné styky s Krakovom, tiež mohli využívať možnosť ubytovania sa u známych či príbuzných.

O tom, ako mohol vyzeráť život študentov v burze, si môžeme urobiť obraz na základe jej štatútov. Bohužiaľ text štatútov *Bursy Hungarorum* sa nedochoval, máme však zachované podrobné ustanovenia Burzy Jeruzalem, ktorej členmi boli aj viacerí uhorskí študenti.

Na čele burzy stál tzv. senior. Išlo vždy o staršieho študenta, ktorého úlohou bolo dohliadať na ubytovaných a v súčinnosti s univerzitným provizorom zabezpečovať základné potreby pre týchto študentov, ako napr. stravu, kurivo, vedenie knižnice a pod. Ako jediný z burzy mal prístup k pokladnici komunity, ktorá bola uchovávaná u dekana.⁴⁰ Na rozdiel od toho Uhri svoju pokladnicu uschovávali v prenajímanom dome na ulici Brackej, na čo neskôr aj doplatili. Keďže v dome nemali k dispozícii kaplnku, na spoločné omše uhorskí študenti chodili do blízkeho kostola sv. Františka. Na sviatok sv. Stanislava v roku 1515, v čase keď boli všetci Uhri spoločne na sviatočnej omši, ktosi vnikol do sídla burzy a vykradol pokladnicu komunity. Senior burzy magister Štefan z Pešti pred rektorom z krádeže obvinil svojho menovca Štefana, ktorý bol rovnako z Pešti a o ktorom sa doložilo

³⁶ SCHRAUF, ref. 34, s. XX.

³⁷ V burze bola ubytovaná menej ako 1/7 študentov z územia dnešného Slovenska, ktorí v tom čase študovali v Krakove. Z celouhorskeho hľadiska bola súčasťou burzy približne 1/3 Uhrov študujúcich v Krakove. SCHRAUF, ref. 34, s. XVII.

³⁸ V súvislosti s burzou Jeruzalem treba spomenúť zaujímavý prípad magistra Juraja z Levoče a bakalára Lukáša z Košíc. Títo sa v letnom semestri 1475 zúčastnili študentskej vzbury, ktorá z neznámych príčin vypukla na univerzite a ktorú očividne iniciovali práve študenti z burzy Jeruzalem. Rektor univerzity následne oboch potrestal vylúčením z tejto burzy. WISŁOCKI, ref. 11, č. 377, 388, s. 82.

³⁹ V zimnom semestri 1470/1471 zastával funkciu seniora *Bursy pauperum* magister Mikuláš z Košíc. WISŁOCKI, ref. 11, č. 242, s. 53.

⁴⁰ KARBOWIAK, Antoni (ed.). *Ustawy bursy krakowskiej „Jeruzalem“*. Kraków : Czas, 1888, s. 35.

od viacerých študentov, že nebol počas celej omše prítomný v kostole. Obvinený Štefan všetko poprel a keďže senior nedisponoval žiadnymi relevantnými dôkazmi o jeho vine, táto krádež zostala napokon nepotrestaná a Uhrom sa ich peniaze nevrátili.⁴¹

Vráťme sa však späť k ustanoveniam Burzy Jeruzalem. Tieto v prvom rade určujú, aké osoby môžu byť prijaté do burzy. Hlavným kritériom bolo, že daná osoba musí byť riadne imatrikovaná, teda zapísaná do generálnej univerzitnej matriky, a musí zaplatiť vstupný poplatok vo výške jednej sexageny – 60 poľských grošov. Ďalej do burzy nemohli byť prijaté osoby zlej povesti, hašterivé, či osoby nosiace nevhodné oblečenie. Špeciálne sa tu spomínajú otvorené plášte, „laické“ pokrývky hlavy a špicaté či červené topánky.⁴² Za nosenie takéhoto oblečenia hrozila študentovi pokuta. Na toto doplatil aj uhorský študent Martin zo Sedmohradska, ktorý napriek napomínaniu neustále nosil na prednášky konajúce sa v *Collegiu Maius* laické oblečenie a zakázanú čiapku. Rektorom bolo odsúdený na zaplatenie pokuty vo výške pol florénu.⁴³

Burza – teda týždenný poplatok – sa seniorovi odovzdávala každý piatok pred západom slnka. Za omeškanie platby bola nastavená pokuta, ktorá sa každým dňom zvyšovala.⁴⁴ Burziáni mali ďalej dodržiavať pravidelný denný režim a mali zakázané prespávať mimo burzy. Aj pokiaľ chcel študent ísť domov navštíviť rodinu, musel najskôr požiadať seniora o povolenie burzu opustiť.⁴⁵ Takisto sa museli študenti spoločne stravovať – za obed v taverne im mohlo hroziť až vylúčenie z burzy. Pri jedle boli študenti rozsadení podľa titulov a v závislosti od toho, ako dlho boli súčasťou burzy.⁴⁶ Na každý týždeň bol spomedzi študentov stanovený jeden lektor – ten mal na starosti zapisovať neprítomných študentov, študentov, ktorí sa omeškali, prípadne tých, ktorí sa pred jedlom nemodlili alebo sa počas jedenia rozprávali.⁴⁷ Disciplína v burzách a kolégiách totiž bola do veľkej miery inšpirovaná kláštorými regulami – počas stolovania teda mali študenti zakázané sa rozprávať a mali počúvať čítanie z Biblie, prípadne z knihy stanovenej seniorom. V niektorých burzách dokonca platilo, že študenti sa medzi sebou mohli zhovárať výlučne v latinčine. Senior pravidelne tajne určil študenta, ktorý mal funkciu tzv. vlka (*lupus*) a ktorý pokiaľ počul niektorého spolubývajúceho rozprávať v inom jazyku ako v latinčine, okamžite ho nahlásil seniorovi.⁴⁸

⁴¹ WISŁOCKI, ref. 10, č. 2367-2371, s. 557-559.

⁴² „...*pallia aperta, pileos laicales, calceos rostratos aut rubeos...*“ KARBOWIAK, ref. 40, s. 13.

⁴³ WISŁOCKI, ref. 11, č. 1732, s. 392.

⁴⁴ KARBOWIAK, ref. 40, s. 15.

⁴⁵ *Tamže*, s. 15-16.

⁴⁶ KARBOWIAK, ref. 40, s. 16.

⁴⁷ *Tamže*, s. 17.

⁴⁸ SEYBOLT, Robert Francis (ed.). *The Manuale Scholarium*. Oxford : Oxford University Press, 1921, s. 72n.

V ustanoveniach sa myslelo aj na pragmatické veci, ktoré mohli byť problémom pri spolužití viacerých študentov. Burziáni mali zakázané pripevňovať lampáše na stenu alebo si nosiť do izby drevo či drevené uhlie kvôli nebezpečenstvu vzniku požiaru. Tiež mali zakázané poškodzovať majetok burzy, vstupovať do domu s topánkami znečistenými od snehu či blata, či zbavovať sa moču a výlučkov ich vylieváním na ulicu alebo na dvor. Študenti v *Burse Hungarorum* mali na dvore k dispozícii latríny, o čom sa dozvedáme z jedného kuriózneho prípadu z roku 1514. Dvaja študenti z burzy Tomáš z Györu a Ján z Budína na dvore prichytili sluhu dr. medicíny Jána z Ostrzeszówa z vedľajšieho domu, ako vylieva splašky do ich latríny, za čo ho aj fyzicky napadli. Rektor univerzity sa postavil na stranu napadnutého a nariadil Uhrom zaplatiť peňažnú pokutu. Rovnako tiež nariadil, že Uhri majú dovoliť dr. Jánovi a jeho študentom používať ich latríny, pretože títo vo vedľajšom dome latrínu nemajú.⁴⁹

Veľmi zaujímavé a spomenutiahodné je ustanovenie týkajúce sa kachlí. Každý študentský dom sa skladal z hlavnej spoločnej miestnosti (v prameňoch vystupuje pod pojmom *stuba communa*),⁵⁰ kuchyne, knižnice a jednotlivých izieb študentov. Vykurovacie zaradenie pritom bolo vo väčšine prípadov iba v spoločnej miestnosti a aj to sa v niektorých domoch používalo len v nedeľu alebo v cirkevný sviatok.⁵¹

V krakovských burzách sa zrejme v zimnom období kúrilo aj mimo sviatočného obdobia a o miesto pri kachliach bol veľký záujem, takže v ustanoveniach musel byť stanovený presný poriadok. Ak sa chcel pri kachliach zohriať starší magister, mladší magister mu musel uvoľniť miesto. Rovnako bakalári museli uvoľniť miesto magistrom, študenti bez titulu bakalárom a sluhovia študentom. Ak by niekto toto ustanovenie porušil, mohol prísť o jeden obed.⁵² Pravdepodobne rovnako pri stolovaní bol stôl najbližšie ku kachliam vyhradený starším študentom a sluhovia museli obedovať pri stole najďalej od kachlí.

Špeciálne ustanovenie, ktoré nepochybne platilo aj v *Burse Hungarorum*, bolo ustanovenie týkajúce sa žien. Ženy mali zakázané vstupovať na pôdu burzy a študent, ktorý by do domu priviedol ženu, bol z burzy okamžite vylúčený. Toto ustanovenie samozrejme narážalo hlavne na nečestné ženy „*mulieres inhonestae*“, všeobecne však všetky osoby ženského pohlavia mali zamedzený prístup na stredoveké univerzity, aj keby mali počestné úmysly a chceli by sa vzdelávať so svojimi mužskými rovesníkmi. Napriek tomu nám jeden uhorský študent zanechal správu o tom, že aj v stredoveku existovali dievčatá, ktoré mali

⁴⁹ WISŁOCKI, ref. 11, č. 2281, s. 525.

⁵⁰ KARBOWIAK, ref. 40, s. 22.

⁵¹ RAIT, ref. 5, s. 22.

⁵² KARBOWIAK, ref. 40, s. 22.

o vyššie vzdelanie záujem. Ide o Martina z Ľubice (dnes obec na Spiši), ktorý vo svojej mladosti strávil istý čas v univerzitnom prostredí v Krakove, predtým ako sa imatrikuloval na univerzite vo Viedni a získal tam titul magistra slobodných umení. Po štúdiu zostal vo Viedni, vstúpil tu do škótskeho benediktínskeho kláštora, kde sa o niečo neskôr stal opátom. Pred smrťou spísal svoju autobiografiu, ktorá neskôr vyšla pod názvom *Senatorium*.⁵³ Zaznamenal v nej zaujímavý prípad, ktorý mal zažiť ako mladý študent v Krakove. Istá dievčina, ktorej meno autor nezmieňuje, tu zdedila značný majetok po rodičoch a rozhodla sa ho investovať do štúdia. Keďže však ako osoba ženského pohlavia nemala šancu byť prijatá na univerzitu, začala sa prezliekať za chlapca, dokonca vraj dva roky bývala v burze so svojimi spolužiakmi a nikto si nič podozrivé nevšimol. Napokon ju však tesne pred získaním bakalárskeho titulu odhalil jeden vojak, ktorý si dievčinu prezlečenú za študenta všimol na ulici a stavil sa so svojimi spoločníkmi, že dokáže, že okoloidúci študent je v skutočnosti dievča. Nádejnú študentku-bakalárku preto chytili a zavliekli do blízkeho domu mešťana Kalterbriga, kde ju vyzliekli a všímavý vojak tak vyhral svoju stávkku. Dievčina bola následne postavená pred súd. Zastal sa jej však ako jej učiteľ tak aj jej spolužiaci-spoluburziáni, a keďže išlo o vskutku svedomitú a šikovnú žiačku, napokon zostala nepotrešaná. Jediným trestom pre ňu bolo, že nemohla naďalej študovať na univerzite. Dievčina sa preto rozhodla vstúpiť do bližšie neurčeného krakovského kláštora, kde sa mala stať predstavenou.⁵⁴

Či je tento nesmierne zaujímavý príbeh pravdivý alebo nie dnes už ťažko zistíme. Okrem *Senatoria* ho nemáme zaznamenaný v žiadnom dochovanom súdobom prameni. Navyše autor zamlčal ako meno odvážnej dievčiny, tak aj meno vojaka, ktorý ju odhalil. Jediné konkrétne meno, ktoré sa v príbehu objavuje a ktoré v skutočnosti nie je pre obsah nijako dôležité, je meno mešťana Kalterbriga. Takáto osoba v Krakove na začiatku 15. storočia vskutku žila a naozaj išlo o významného mešťana, ktorý mal blízke kontakty s univerzitou. Preto niet divu, že starnúci opát Martin si po štyridsiatich rokoch spomenul na meno tohto mešťana, avšak nezapamätal si meno dievčiny ani vojaka. Príbehu to dodáva istú dávku vierohodnosti, ak by si totiž opát príbeh úplne vymyslel, mohol si kľudne vymyslieť aj meno dievčiny a vojaka.⁵⁵

⁵³ V origináli sa rukopis nachádza v kláštornej knižnici v Melku. V tlačenej verzii vyšlo v roku 1725. PEZ, Hieronymus (ed.). *Senatorium sive dialogus historicus Martini abbatis Scotorum Viennae Austriae*. In *Scriptores rerum Austriacarum veteres ac genuini...vol. 2*. Leipzig: Gleidisch, 1725, s. 623-674.

⁵⁴ SHANK, Michael H. A female university student in late medieval Kraków. In *Signs*, roč. 12, 1987, č. 2, s. 376.

⁵⁵ *Tamže*, s. 379.

Vráťme sa však späť k ustanoveniam Burzy Jeruzalem. Ďalším veľkým zákazom, ktorý sa objavuje aj v ustanoveniach iných búr a určite platil aj pre uhorských študentov, bol zákaz akýchkoľvek stredovekých foriem zábavy. Či už išlo o navštevovanie pochybných domov, tavern, žonglérske predstavení, o hry v kocky, šach či karty, študenti sa mali zdržať akejkoľvek formy svetskej zábavy.⁵⁶ Štúdium bolo považované za vysoko duchovnú činnosť a takéto rozptyľovanie preto bolo pokladané za prejav slabosti ducha.

Rovnako mali študenti zakázané nosiť so sebou akékoľvek zbrane, keďže to neprislúchalo ich stavu a navyše konflikty medzi stredovekými študentmi boli bežnou záležitosťou. Jeden takýto zaujímavý konflikt sa odohral medzi mladým poľským študentom Albertom z obce Stara Wieś a skupinkou uhorských študentov z *Bursy Hungaroum*,⁵⁷ ktorí Alberta chytili a zbili na ulici. V mene Uhrov pred rektorom vystúpil Michal z Kisvárdy, ktorý sa snažil rektorovi vysvetliť, že v Uhorsku je zvykom na deň sv. Neviniatok (28. 12.) chytať a biť deti a mladých chlapcov. Preto aj Alberta chytili a zbili na pamiatku Neviniatok. Rektor pre tento zvyk nemal pochopenie a vyhlásil ho za zvrátený. Michalovi z Kisvárdy pripomenul latinské príslovie „*cum fueris Romae, romano vivit more*“ a každému, kto sa zúčastnil útoku, nariadil zaplatiť pokutu vo výške dvoch zlatých. Uhri však pokutu odmietli zaplatiť a tak napokon Michal z Kisvárdy skončil vo väzení a zvyšným zúčastneným študentom bola pokuta navýšená o jeden zlatý. Navyše senior burzy Uhrov mal odteraz zabezpečiť, aby na deň sv. Neviniatok bola vždy na dome zavretá brána a Uhri nemali opúšťať tento dom ani nikto cudzí nemal vstupovať do ich domu. Ak by niekto toto ustanovenie porušil, hrozila mu pokuta 20 zlatých.⁵⁸

Ďalším ustanovením bolo, že každý študent v burze disponoval kľúčom od svojej izby, ktorý nemal požičiavať nikomu mimo burzy. Pokiaľ by študent kľúč stratil, musel okrem zaplataenia pokuty tiež dať na vlastné náklady vymeniť zámok na izbe a zabezpečiť nové kľúče pre svojich spolubývajúcich.⁵⁹

Okrem študentov v domoch vždy žili aj ich sluhovia. Ustanovenia Burzy Jeruzalem určujú, že na jednu izbu môže byť v burze maximálne jeden sluha. Ustanovenia zakazujú študentom fyzicky trestať sluhov, môže tak robiť jedine senior burzy, pokiaľ sa dokáže ich previnenie. Sluhovia mali dodržiavať podobnú disciplínu ako študenti, pri stolovaní mali byť ticho a mali vyhradený špeciálny stôl v rohu miestnosti. Bolo im zakázané miešať sa medzi študentov alebo im akýmkoľvek spôsobom prekážať a prejavovať neúctu. V čase prednášok,

⁵⁶ KARBOWIAK, ref. 40, s. 23.

⁵⁷ Osobitne menovaní sú tu Damián zo Sedmohradska a Matej z Trebišova. WISŁOCKI, ref. 11, č. 2131, 2132, s. 482, 483.

⁵⁸ WISŁOCKI, ref. 11, č. 2131, 2132, s. 482, 483.

⁵⁹ KARBOWIAK, ref. 40, s. 33.

ktoré prebiehali v spoločnej miestnosti, mali zakázané si sadieť do lavíc so študentmi, ale keďže išlo o jediná vykurovanú miestnosť v dome, sluhovia v nej mohli zotrvať. Museli ale ticho sedieť vo vzdialenejšom rohu od kachlí. Ak by čo i len jeden sluha akýmkoľvek spôsobom narušil prednášku, mal byť vyhodený z miestnosti nielen on, ale aj všetci ostatní sluhovia.⁶⁰

Napokon je v ustanoveniach podrobnejšie rozpísaný aj poriadok knižnice *Burzy Jeruzalem*. Knižnicu spravoval senior, ktorý mal vždy na začiatku svojho seniorátu zostaviť inventár všetkých kníh. Po skončení funkčného obdobia a nástupe nového seniora sa za asistencie rektora skontroloval podľa inventáru stav knižnice, aby sa v prípade straty kníh za ňu mohol zodpovedať bývalý senior. Študenti si knihy mohli vypožičiavať nielen prezenčne, ale aj absenčne. Vždy sa pritom musel spísať protokol, kde sa študent vlastnoručne podpísal a uviedol koľko a aké knihy si požičiava, v akom sú stave, či ide o pergamenovú alebo papierovú knihu, či ide o manuskript alebo o tlač a napokon tiež v čom je kniha zviazaná.⁶¹ Takto sa malo zabrániť strate a krádežiam kníh, ktoré boli v stredoveku predovšetkým v univerzitnom prostredí cenenou komoditou. Knihy boli často jedinou cennou vecou, ktorú stredoveký študent vlastnil a zaznamenané preto máme aj prípady, kedy kniha študentovi poslúžila nielen ako študijný materiál, ale aj ako zábezpeka pri požičiavaní si peňazí alebo v niektorých prípadoch aj ako náhrada dlhu.⁶²

Takto teda mohol prebiehať život študentov v stredovekých burzách, ktorého väčšiu časť malo ideálne zabrať štúdium, z početných zákazov a prípadov zachytených v *Acta rectoralia* ale vidíme, že nie vždy tomu tak bolo. Burza však bola nesmierne dôležitou a integrálnou súčasťou stredovekej univerzity a často jediný kontakt študenta s univerzitou prebiehal práve prostredníctvom burzy. Študentom poskytovala nielen základné životné potreby ako stravu a ubytovanie, ale predovšetkým sociálne zázemie, ktoré potreboval každý novoprijatý študent ďaleko od domova. Na väčšine univerzít toto zázemie cudzincom poskytovali univerzitné národy, ktoré sa však v Krakove nikdy neetablovali a preto tu burzy čiastočne prevzali aj úlohu týchto korporácií. Zo všetkých uvedených dôvodov je preto mimoriadne dôležité venovať sa týmto študentským komunitám, ktoré nám môžu pomôcť vytvoriť si živý obraz stredovekej univerzity ako bohato štruktúrovanej a hierarchizovanej sociálnej skupiny, ktorú združuje spoločný záujem o vyššie vzdelanie.

⁶⁰ KARBOWIAK, ref. 40, s. 27-28.

⁶¹ *Tamže*, s. 36.

⁶² WISŁOCKI, ref. 11, č. 1993, s. 454-455. Prípád uhorského študenta Melchiora z Császlóczu (dnešná Ukrajina), ktorý najskôr ako zálohu použil svoje dve tuniky. Keďže však prišla zima a svoj dlh stále nemal ako splatiť, tuniky si vypýtal od meštianky Kataríny späť a namiesto toho jej ako zálohu ponúkol knihy v rovnakej hodnote.

Cracovian *Bursa Hungarorum* in the Middle Ages

The study focuses on the specific type of medieval students' social group called *bursa*, notably on the *Bursa Hungarorum*, which was a group of Hungarian students at the university of Cracow. In the introduction of the article, the author seeks to describe and explain the position and functions of *bursa* as an important part of sociological structure of medieval university. Author also introduces reader to different types and models of *bursae* and colleges at medieval universities and subsequently focuses on the Cracovian *bursae*. Considerable part of the study is dedicated to the *Bursa Jerusalem*, which was the largest of Cracovian *bursae* and more importantly, the only one, whose statutes and regulations are preserved to these days. A text of this study furthermore deals with struggles that accompanied the creation of the Hungarian *bursa* in the last quarter of the 15th century, especially the struggle to keep and to pay the rent for the university building on the Bracka street, which definitely became the seat of the *bursa* in the 1490s for more than half a century. Last but not the least, the article analyzes the most important document related to the Hungarian *bursa*, that is the register of its students – *Registrum bursae Hungarorum Cracoviensis*.

Keywords: bursa, bursa Hungarorum, university in Cracow, Hungarian students

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

ŠTANGOVÁ, Romana. Krakovská Bursa Hungarorum v stredoveku. In *Štúdie z histórie*. Historia nova 9. [online] Bratislava : Stimul, 2015, s. 33-45. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino9.pdf>